

ARNO GAJGER

Kao
STARI
KRALJ
u izgnanstvu

Preveo s nemačkog
Nikola B. Cvetković

■ Laguna ■

Naslov originala

Arno Geiger

DER ALTE KÖNIG IN SEINEM EXIL

Copyright © 2011 Carl Hanser Verlag München
Translation Copyright © 2012 za srpsko izdanje,
LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom
pomažete razvoj projekta odgovornog
korišćenja šumskih resursa širom sveta.

SW-COC-001767

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

*I ono opšte treba
posmatrati lično.*

Hokusaj

Kad sam imao šest godina, moj deda je prestao da me prepoznaje. Stanovao je u kući do nas, nešto malo niže od naše, i kada bih njegov voćnjak koristio kao prečicu do škole, povremeno bi za mnom bacio poneku cepanicu, uz opasku da nemam šta da tražim u njegovoj bašti. Ipak, ponekad bi se obradovao kada me ugleda, oslovljavajući me sa „Helmute“. Mada mi je i to bilo čudno. Deda je umro. Zaboravio sam na ove doživljaje – sve dok se moj otac nije razboleo.

Rusi imaju poslovicu da se ništa u životu ne ponavlja osim naših grešaka. A u starosti su one još učestalije. Pošto je otac oduvek imao nagon da sve radi sâm, njegove propuste, koji su se pojavili ubrzo posle penzionisanja, objašnjavali smo gubitkom interesovanja za okolinu. Takvo ponašanje bilo je tipično za njega. Zato smo mu mnogo godina išli na živce svojim zahtevima da se sabere.

Danas, kada se setim tog vremena, naljutim se zbog uludo potrošene energije; ljutili smo se na osobu, a u

stvari smo bili besni na bolest. „Molim te, priberi se!“, ponavljali smo, a otac je to mirno primao, računajući da je najlakše ako se čovek pravovremeno preda. Nije želeo da prkosi zaboravu, nikada nije koristio nijedno pomagalo koje bi mu olakšalo pamćenje, zato nije dolazio u iskušenje da se žali kako mu neko drugi vezuje čvorove na maramici. Nije ulazio u borbu za očuvanje svog razuma, i ni jedan jedini put nije započinjao razgovor na tu temu, iako je – iz današnje perspektive – najkasnije sredinom devedesetih godina morao da shvati koliko je stvar ozbiljna. Da je bar nekom od svoje dece rekao „izvini, mozak mi ne radi najbolje“, svi bismo lakše izašli na kraj sa tim problemom. A ovako smo imali dugogodišnju igru mačke i miša, pri čemu je bolest bila mačka, otac miš, a i svi mi ostali – miševi.

Ta prva faza, koja nas je koštala dosta nerava, iza nas je, i mada se još uvek nerado toga prisećam, sada shvatam da postoji razlika između onoga kad se čovek preda zato što više nema volje i onoga kad zna da je poražen. Otac je polazio od toga da je poražen. Dospевši u životno doba u kojem mu je duhovna snaga popustila, oslonio se na unutrašnji stav: na nešto što je u nedostatku delotvornih lekova i za rodbinu predstavljalo jednu od mogućnosti da se izađe na kraj sa bedom bolesti.

Milan Kundera piše: *Jedino što nam preostaje u vezi sa neizbežnim porazom, koji nazivamo život, jeste pokušaj da ga razumemo.*

Demenciju u srednjoj fazi, u kojoj se moj otac trenutno nalazi, zamišljam ovako: kao kada čoveka naglo probudite iz sna, on ne zna gde je, oko njega se vrte

razne stvari, godine, ljudi, države. Pokušava da se orijentiše, ali ne uspeva. I pored toga stvari nastavljaju da se vrte oko njega: umrli, živi, sećanja, delovi rečenica koji ništa ne govore – i to stanje se više ne menja tokom celog dana.

Kada sam kod kuće, što se ne dešava prečesto, pošto je teret brige o ocu raspodeljen na više nas, oca budimo oko devet časova. Leži zaštićen ispod pokrivača, ali dovoljno naviknut na to da osobe koje ne prepoznaje ulaze u njegovu spavaću sobu, te se zbog toga i ne buni.

„Zar nećeš da ustaneš?“, pitam ga prijateljski. I da bih uneo malo optimizma, dodajem: „Baš imamo lep život.“

Nepoverljivo se diže iz kreveta. „Možda ga ti imaš“, kaže on. Dodajem mu čarape, on ih za trenutak začuđeno posmatra da bi rekao:

„A gde je treća?“

Pomažem mu da se obuče kako ceo postupak ne bi trajao predugo, mirno prihvata pomoć. Posle toga ga odvodim dole do kuhinje, gde dobija svoj doručak. Posle doručka ga teram da ode da se obrije. Namiguje mi i kaže: „Bolje da sam ostao kod kuće. Neću ti tako brzo ponovo doći u posetu.“ Usmeravam ga ka kupatilu. On peva: „oje-oje, oje-oje“ i pokušava da dobije na vremenu.

„Treba samo da se obriješ“, kažem.

Oklevajući popušta. „Ako ti je baš toliko stalo...“, mrmlja, gleda u ogledalo, obema rukama ispravlja kosu. Ponovo se gleda u ogledalu, kaže:

„Skoro kao nov“, osmehuje se i srdačno zahvaljuje.

Odkora se veoma često zahvaljuje. Pre nekoliko dana je rekao, iako to nisam mogao da povežem ni sa čim: „Zahvaljujem ti srdačno unapred.“

Na takvu vrstu otvaranja odkora reagujem sa „molim, molim“, ili kažem „nema problema“ ili „bilo mi je zadovoljstvo.“ Iz iskustva se pokazalo da takvi odgovori ocu ulivaju osećaj sigurnosti i da su oni bolji od postavljanja dodatnih pitanja, što smo ranije činili, a koja su pritom kod njega izazivala nesigurnost i stid; niko ne odgovara rado na pitanja koja, ako ih uopšte shvata, samo odslikavaju njegovu sputanost.

Na početku su ove mere prilagođavanja bile bolne i iscrpljujuće. U detinjstvu roditelje smatramo jakim a mislimo da ne odstupaju pred izazovima života. Zato na njima teže uočavamo neminovno nadolazeće slabosti nego na drugim ljudima. U međuvremenu sam se relativno dobro prilagodio svojoj novoj ulozi. I dobro sam naučio da su za život osobe obolele od demencije neophodna nova merila. Ako moj otac želi da zahvaljuje, neka zahvaljuje, i bez osnovane potrebe, a ako želi da se žali što ga je ceo svet ostavio na cedilu, neka se žali, svejedno je da li su njegove procene osnovane ili ne. Za njega ne postoji nikakav drugi svet izvan demencije. Kao blizak rod, ja samo mogu da pokušam da delimično ublažim neprijatnost tako što ću dopustiti da opstaje njegova zbrkana stvarnost bolesnika.

Pošto moj otac više nije bio u stanju da preko mosta dospe u moj svet, morao sam ja da uđem u njegov. Tamo, sa druge strane, u okvirima njegovog duhovnog stanja, daleko od našeg konkretnog i svrsishodnog

društva, on je i dalje pažnje vredan čovek, iako po opšteprihvaćenim merilima delimično izgubljen, ipak na neki način briljantan. Mačka je protrčala kroz našu baštu. Otac reče:

„Nekada sam i ja imao mačke, ne sâm, ali kao suvlasnik.“

A jednom kada sam ga pitao kako je, odgovorio je:

„Ne dešavaju se čuda, ali ima naznaka.“

A onda ničim izazvane rečenice, toliko neverovatne i lake, kakve nam ponekad dolaze u snovima:

„Život i bez problema nije lakši.“

Fazoni i mudrosti Augusta Gajgera. Šteta je samo što su ove zadivljujuće rečenice, od kojih čoveku zastaje dah, sve ređe. Zapanjen sam šta sve nestaje. Kao da na usporenom filmu posmatram kako otac krvari. Život nestaje iz njega kap po kap. Ličnost nestaje iz osobe kap po kap. Još je živo sećanje da je to moj otac, da je to čovek koji je pomogao u mom odrastanju. Ali trenuci u kojima više ne prepoznajem oca iz ranijih dana bivaju sve češći, pre svega svečeri.

Večeri nagoveštavaju ono što će nam uskoro doneti jutro. Jer s mrakom dolazi strah. Otac tumara bespomoćno i neumorno, kao stari kralj u izgnanstvu. Tada je sve što vidi zastrašujuće, nestabilno, u opasnosti da će u svakom trenutku nestati. I ništa se više ne doživljava kao vlastiti dom.

Već neko vreme sedim u kuhinji i kucam beleške u svoj laptop. U dnevnoj sobi je upaljen televizor a otac se na vrhovima prstiju šunja po hodniku, osluškuje glasove koji dopiru iz televizora i mrmlja za sebe:

„To mi ništa ne govori.“

Zatim ulazi u kuhinju i pravi se kao da posmatra šta pišem. Uviđam da mu je potrebna pomoć.

„Zar ne želiš da gledaš televiziju?“, pitam.

„Šta imam od toga?“

„Pa, zabavu.“

„Radije bih išao kući.“

„Ti si kod kuće.“

„Gde smo?“

Kažem mu ulicu i broj kuće.

„Da, ali ja ovde nikada nisam dugo boravio.“

„Ti si ovu kuću sazio krajem pedesetih godina i od tada živiš ovde.“

Namrgodio se. Izgleda da ga informacije koje je upravo čuo ne zadovoljavaju. Češka se po glavi:

„Verujem ti, ali ne baš. A sad bih hteo da idem kući.“

Gledam ga. Iako pokušava da sakrije zbunjenost, na njemu se primećuje koliko mu je ovaj trenutak težak. Uznemiren je, čelo mu se znoji. Plaši me prizor čoveka koga samo što nije uhvatila panika. Mučan utisak da nije kod svoje kuće spada u sliku bolesti. Objašnjavam sebi: čovek oboleo od demencije nesiguran je zbog svoje unutrašnje rastrzanosti, žudi za mestom na kome će se opet osećati sigurno. Pošto osećaj iritacije ne prestaje čak ni na najprisnijim mestima, i ne napušta ga lako, čak ni sopstveni krevet ne doživljava kao nešto prisno.

Rečima Marsela Prusta, pravi raj je onaj koji smo izgubili. U ovakvim slučajevima ne dovodi do poboljšanja promena mesta, već samo skretanje pažnje, što možemo postići čak i pevanjem. Pevanje je veselo, dementni ljudi rado pevaju. Pevanje je nešto emotivno, sigurna luka van realnog sveta.

Apropo pevanja: često se kaže da su osobe obolele od demencije kao deca – skoro da ne postoji tekst na ovu temu koji se ne služi ovom metaforom; to je užasno. Odrastao čovek nikako ne može da postane dete, zato što dete teži da se razvija. Deca razvijaju sposobnosti, dementni ih gube. Bavljenje decom izoštrava težnju za razvojem, bavljenje dementnim ljudima težnju za gubitkom. Istina je da nam starost ništa ne vraća. To je tobogan, jedna od najvećih briga koju starost sa sobom donosi jeste da predugo traje.

Uključujem CD plejer. Helga, moja sestra, kupila je za tu namenu celu zbirku narodnih pesama. *Gore na žutim kolima, Letelo je nekada pet divljih labudova.* Često ovaj trik upali. Pevuckamo tako pola sata, stari često toliko padne u zanos da moram da se smejem. Otac lako pada u zanos, a pošto je ionako vreme, iskoristim taj trenutak da ga ekspedujem gore, u njegovu spavaću sobu. Sada je u dobrom raspoloženju, iako još nema osećaj za vreme, prostor i događaje; ali mu to u ovom trenutku ne smeta.

Bez pobednika, puko preživljavanje, pomišljam, iscrpljen od ovog dana bar toliko koliko i otac. Kažem mu šta treba da radi dok ne završi u svojoj pižami. Sam leže u krevet i kaže:

„Glavno je da imam gde da spavam.“

Osvrće se, diže ruku i pozdravlja nekoga ko postoji samo za njega. Zatim kaže:

„Ovde i nije tako loše.“

Kako si, tata?

Pa, mogu da kažem da sam dobro. Mada pod znacima navoda jer nisam u stanju da procenim.

Šta misliš o protoku vremena?

Protok vremena? Da li ono brže ili sporije protiče, meni je svejedno. Po tom pitanju nisam zahtevan.

Senke početka još me prate, iako su godine uspostavile izvesnu distancu. Kada se kroz prozor zagledam u zimom okovani voćnjak i osvrnem se na sve što nas je snašlo, shvatam da smo pre više godina napravili grešku.

Očeva bolest se nekako zbunjujuće sporo razvija, pri čemu je bilo veoma teško dati pravo značenje svim promenama koje je ona donela. Stvari su odjednom bile tu, baš kao smrt u narodnim pričama – klapara kostima u hodniku, a još je ne vidimo. I mi smo čuli zvuke, ali smo mislili da to samo vetar fijuče kroz kuću koja se polako raspada.

Najraniji znaci bolesti pojavili su se početkom devedesetih, ali nam ipak nije pošlo za rukom da pravilno rastumačimo izvor tih promena. S gorčinom sam se prisećao renoviranja zastakljene terase, kada je otac razbio betonski poklopac septičke jame, pošto nije imao snage da ga sam podigne i vrati na mesto.